

gorius in hom. (39. in Evang.) Mystice autem sicut templum Dei in civitate est, ita in plebe fidei vita religiosorum. Et sæpe nonnulli religionis habitum sumunt, & dum sacrorum ordinum locum percipiunt, sanctæ religionis officium in commercium terræ negotiationis trahunt. Videntes quippe in templo sunt qui hoc quod quibusdam iure competit, ad præmium largiuntur: justitiam enim vendere est, hanc pro præmii acceptione servare. Ementes vero in templo sunt qui dum hoc persolvere proximo quod iustum est nolunt, dumque rem iure debitam facere contemunt, dato patronis præmio emunt peccatum. *Origenes* (hom. 38. in Lucam.) Si quis ergo vendit, ejicietur, & præcipue si vendit columbas. Si enim ea quæ mihi à Spiritu Sancto sunt revelata & credita, aut in vulgus pretio vendidero, aut ab-

(1) *Al.* ne bona, malaque, discernant.

CAPUT XX.

(a) **E**t factum est in una dierum, docente illo populum in templo, & evangelizante, convenerunt principes sacerdotum, & scribæ cum senioribus, & ajunt dicentes ad illum: Dic nobis, in qua potestate hæc facis; aut quis est qui dedit tibi hanc potestatem? Respondens autem Jesus dixit ad illos: interrogabo vos & ego unum verbum. Respondite mihi. Baptismus Joannis de celo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se, dicentes: Quia si dixerimus, De celo, dicit, Quare ergo non credidistis illi? si autem dixerimus, Ex hominibus, plebs universa lapidabit nos; certi enim sunt Joannem Prophetam esse. Et responderunt se nescire unde esset. Et Jesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio.

(b) **C**œpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo quidam plantavit vineam, & locavit eam colonis, & ipse peregre fuit multis temporibus. Et in tempore vindemiæ ille misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi; qui casum dimiserunt eum inanem. Et addidit alterum servum mittere; illi autem hunc quoque cadentes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem. Et addidit tertium mittere; qui & illum vulnerantes ejecerunt. Dixit autem dominus vineæ: Quid faciam? Mittam filium meum dilectum; forsitan cum hunc viderint verebuntur. Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se dicentes: Hic est heres; occidamus illum, ut nostra fiat hereditas. Et ejectionem illum extra vineam occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam illis. Quo audito dixerunt illi, Absit. Ille autem aspiciens eos ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est? Lapidem quem reproba-verunt adificantes, hic factus est in caput anguli. Omnis qui ceciderit supra illum lapidem, conqussabitur; supra quem autem ceciderit, comminetur illum.

(c) **E**t querebant principes sacerdotum, & scribæ mittere in illum manus illa hora, & timerunt populum. Cognoverunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem istam. Et observantes miserunt insidiatores, qui se iustos simularent, ut caperent eum in sermone, & traderent illum principatui, & potestati præsidis. Et interrogaverunt eum dicentes: Magister, scimus quia recte dicis, & doces, & non accipis personam hominis, sed viam Dei in veritate doces. Licet nobis tributum dare Cæsari, an non? Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem, & superscriptionem? Respondentes dixerunt, Cæsaris. Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe; & mirati in responso ejus, tacerunt.

(d) **A**ccesserunt autem quidam sadducæorum, qui negant esse resurrectionem, &

Interrogaverunt eum dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis, si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, & hic sine liberis fuerit, ut accipiat eam frater ejus uxorem, & suscipiat semen fratri suo. Septem ergo fratres erant; & primus accepit uxorem, & mortuus est sine filiis; & sequens accepit illam, & ipse mortuus est sine filio; & tertius accepit illam; similiter & omnes septem, & non reliquerunt semen, & mortui sunt. Novissime omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo cujus eorum erit uxor? Siquidem septem habuerunt eam uxorem. Et ait illis Jesus: Filii hujus seculi nubunt, & traduntur ad nuptias; illi vero qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores, neque ultra mori poterunt: æquales enim Angelis sunt, & filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis. Quia vero resurgant mortui, & Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Jacob. Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei. Respondentes autem quidam scribarum dixerunt ei: Magister, bene dixisti. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.

(e) **D**ixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum filium esse David; & ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? David ergo Dominum illum vocat; & quomodo filius ejus est?

(f) **A**udiente autem omni populo, dixit discipulis suis: Attendite à scribis, qui volunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conviviis; qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem majorem.

(a) **U**guisius de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 69.) Cum memorasset Lucas ejectionem de templo ementes, & vendentes, prætermisit quod exibat in Bethaniam, & egrediebatur in civitatem, & quod de ficulnea factum est, & quod mirantibus discipulis de fidei virtute responsum est. Atque his prætermisiss, non quasi ex ordine dies prosequens, sicut Marcus, inulit dicens: Et factum est in una dierum, docente illo populum in templo, & evangelizante, convenerunt principes sacerdotum, & scribæ cum senioribus. Quod dicit factum in una dierum, ea dies intelligitur in qua id gestum Matthæus, & Marcus retulerunt. *Eusebius*. (a) Cum autem principes mirari deberent docentem cælestia dogmata, & cognoscere per dicta, & facta hunc esse Christum quem Propheta præcinerant, incumbentes subversioni populi, Christum prohibebant: sequitur enim: Et ajunt dicentes ad illum: Dic nobis, in qua potestate hæc facis; aut quis est qui dedit tibi hanc potestatem? *Cyrillus*. Quasi dicat: Secundum legem Mosai-

cam solis exorcistis ex Levitico sanguine, data est auctoritas docendi, nec non sacrorum atrocium potestas; at tu ortus ex Juda commissis nobis fasces usurpas. Sed si novisses, o pharisæe, Scripturas, recoleres, quod hic est Sacerdos, qui secundum ordinem Melchisedech offert Deo in se credentes per cultum qui legem transcendit. Quid igitur anxialis, ejectionis ab atris facris, quæ opportuna videbantur legalibus vicimis, eo vocante ad veram justificationem per-

fidem? *Beda* (cap. 31. in Luc.) Vel quando dicunt, In qua potestate hæc facis? de Dei dubitant potestate, & subintelligi volunt diaboli esse quod facit. Addentes quoque. *Aut quis est qui dedit tibi hanc potestatem?* manifestissime Dei Filium negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere. Poterat autem Dominus aperta responsione tentationum calumniam confutare; sed prudenter interrogat, ut suo silentio, vel sententia condemnentur: sequitur enim: Respondens autem dixit ad illos: Interrogabo & ego vos unum verbum; respondete mihi. Baptismus Joannis de celo erat, an ex hominibus? *Theophylactus*. (circ. fin. Comment. ad cap. 19. Luc.) Ut enim ostenderet eos semper fuisse Spiritui Sancto rebelles, & nedum Elia, ejus non erat memoria, sed nuper viso Joanni credere noluerunt; ob hoc versa vice opponit eis hanc questionem, ostendens quod si tanto Propheta Joanni, qui apud eos major videbatur, minime crediderunt, perhibenti testimonium ejus, qualiter ei crederent respondententi qua auctoritate hoc faceret? *Eusebius*. (b) Querit autem de Joanne Baptista, non unde erat oriundus, sed unde legem susceperat baptismatis. *Cyrillus*. Sed illi fugere veritatem non horruerunt. Deus enim misit Joannem sicut vocem clamantem, supra 3. Parate viam Domino. Timerunt autem dicere veritatem, ne diceretur (1) eis, cur non credidistis? & cavent reprehendere præcursorum, non metu divino, sed populi: unde sequitur: At illi cogitabant in-

(1) *Al.* omittitur eis.

Ex EDIT. P. NICOL. (a) In Catenâ Græc. PP. (b) Ut supra.

Lapidem quem reproberunt.) Quasi dicat: Quomodo implebitur hæc propheta, nisi quia Christus à vobis reprobus, & occisus, creditus est Gentibus prædicandus, ut quasi lapis angularis ex utroque populo unum sibi templum ædificet? *Eusebius.* Lapis autem dicitur Christus propter terrestre corpus, abscisus sine manibus, secundum visionem Danielis propter ortum ex Virgine. Lapis autem non argenteus, aut aureus, quia non Rex aliquis gloriosus, sed homo humilis, & abjectus; propter quod ædificantes eum reproberunt. *Theophylactus* (ubi supra.) Reproberunt enim eum principes populi, cum dixerunt Joan. 9. „ Hic à Deo non est. „ Ille vero tam utilis fuit, tam electus ut in capite anguli poneretur. *Cyrillus.* (a) Angulo vero, comparat sacra Scriptura concursum utriusque populi, Israelitici scilicet, & Gentilis, in unam fidem: compegit enim Salvator utrumque populum in unum novum hominem, concilians eos in uno corpore Patri. Salubris ergo est lapis angulo factus ab eo; detrimentum autem infert Judæis impugnantibus hunc spirituale concursum. *Theophylactus* (super *Omnis qui ceciderit super lapidem.*) Duas autem condemnationes commemorat: unam quidem animarum suarum, quam passi sunt scandalizati in Christo; & hoc tangit cum dicit: *Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquisabitur:* aliam vero captivitatis, & exterminii, quam intulit eis lapis ab ipsis contemptus; & hoc tangit cum subdit: *Supra quem autem ipse ceciderit, comminet illum,* vel *ventilabit eum:* sic enim ventilati sunt Judæi à Judæa per universum orbem, ut ab area paleæ. Et attende ordinem: nam præambulum est scelus in eum commissum, sequitur autem iusta Dei vindicta. *Beda* (cap. 82. in Luc.) Vel aliter. Qui peccator est, & tamen illi credit, cadit quidem super lapidem, & conquisatur, reservatur enim per penitentiam ad salutem; *supra quem vero ille ceciderit;* hoc est, cui lapis ipse irruerit, quia ipsum negavit, *comminet eum,* ut nec testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquæ pusillum. Sive de his dicit, quod cadunt super eum, qui illum modo contempnunt; ideo nondum penitus intereunt, sed conquisantur, ut non recti ambulent: super quos autem cadit, venit illis desuper in iudicio, cum pœna perditionis; ideo comminet eos, ut fiat, tamquam pulvis, quem projicit ventus à facie terræ: „ *Psal. 1.* *Ambrosius* (Lib. 9. cap. de vinea plantata.) Vineæ etiam typus noster est: agricola quippe omnipotens Pater, vitis Christus; ar-

vero nos palmites. Recte vinea Christi populus nominatur; vel quod crucis in fronte præterat indicium; vel quod fructus ex postrema anni legatur ætate; vel quod omnibus, ut ordinibus vinearum, ita pauperibus, atque divitibus, servis, & dominis in Ecclesia æqua dimensio, nulla discretio sit; & ut vitis maritatur arboribus, ita corpus animæ. Hanc vineam diligens agricola fodere, & tondere consuevit, ne luxuriet umbra foliorum, verborumque infructuosa jactantia maturitatem indolis naturalis impediatur. Decet torius orbis hic esse vindemiam, ubi totius orbis est vinea. *Beda* (cap. 82. in Luc.) (b) Vel morali intellectu cuique fidelium vinea quam excolat locatur, dum mysterium baptismi quod exerceat sibi committitur. Mittitur servus unus, alter, tertius, cum lex, psalmodia, & prophetia legitur. Sed missus servus contumelialis affectus, vel cæsus dicitur, cum sermo auditus contemnitur, vel blasphematur. Missum heredem quantum in se est occidit qui Filium Dei peccando conculcat. Perdit malo cultore, vinea datur alteri, cum dono gratiæ, quod superbus sprevit, humilis datur.

(c) *Cyrillus.* Dicebat quidem, principes Judæorum, intelligentes quod de ipsis parabola diceretur, à malo sic discedere, quasi de futuris instructos; sed hoc non considerantes, occasionem suorum colligunt criminum: unde dicitur: *Et quærebant principes sacerdotum, & scribæ mittere in illum manus in illa hora.* Nec refrenavit eos legis præceptum quod dicit Exod. 23. „ Innocentem & justum non occides; „ sed compescuit eorum nefandum propositum plebis timor: sequitur enim: *Et timerunt populum.* Præferunt enim divinæ reverentiæ humanum timorem. Quæ autem hujus propositi fuerit occasio, subditur: *Cognoverunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem istam.* *Beda* (cap. 82.) (c) Et ita quærendo ipsum occidere, docebant vera esse quæ in parabola dixerat. Ipse enim est heres, cujus injustam necem dicebant esse vindicandam; illi nequam coloni, qui Dei Filium quærebant occidere. Hoc etiam quotidie geritur in Ecclesia, cum quilibet solo nomine frater, eam quam non diligit ecclesiasticæ fidei, ac pacis unitatem, propter bonorum multitudinem, vel erubescit, vel timet impugnare. Et quia principes (1) quærebant Dominum comprehendere, quod per se non poterant, prædis manibus efficere tentabant: unde sequitur: *Et ob-servantes miserunt insidiatores, qui se iustos simularant.* *Cyrillus.* Videbantur enim esse leves; erant autem graves, oblii Dei dicentis Job 42.

(1) *Al. quærentes.*

Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græc. PP.

(b) Super Marcum. (c) *Ibid.*

(d) *Ibid.*

„ Quis hic qui mihi abscondit consilium? „ Adeunt enim Christum omnium Salvatorem quasi hominem communem; unde sequitur: *Ut caperent eum in sermone, & traderent eum principatui, & potestati prædis.* *Theophylactus* (hoc loco.) Paraverunt autem Domino laqueos; illaqueati sunt tamen in eis pedes eorum. Audi namque astutiam: *Et interrogaverunt illum dicentes: Magister, scimus quia recte dicis, & doces.* *Beda* (a) (cap. 83. in Lucam.) Blanda, & fraudulenta interrogatio illuc provocat respondentem ut magis Deum quam Cæsarem timeat: sequitur enim: *Et non accipis personam hominis; sed in veritate viam Dei doces.* Et hoc dicunt ad hoc ut dicat non debere tributa solvi, ut statim audientes ministri prædis, qui juxta alios Evangelistas, assuisse leguntur, seditionis eum contra Romanos auctorem teneant: unde consequenter quærun: *Licet nobis dare tributum Cæsari, an non?* Erat enim in populo magna seditio, dicentibus aliis, (1) pro securitate, qua Romani pro omnibus militabant, debere tributa persolvi; pharisæis contra dicentibus non debere populum Dei, qui decimas, & primitias daret, humanis legibus subjacere. *Theophylactus* (super *Considerans dolium eorum.*) Intendebant ergo, quod si diceret oportere dari censum Cæsari, crimaretur à populo quasi servituti subjiciens gentem; si vero prohiberet censum reddere, eum repræsentarent ut schismaticum prædis. Ipse vero laqueos eorum effugit: sequitur enim: *Considerans autem dolium eorum, dixit ad eos: Quid mentatis? Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem, & superscriptionem?* *Ambrosius* (Lib. 9. cap. de confutatione pharisæorum.) Docet hoc loco Dominus circumspèctos nos in respondendo adversus hæreticos, vel Judæos esse debere; sicut alibi dixit, *Matth. 10.* „ Estote, ut astuti sicut serpentes. „ *Beda* (cap. 82. in Lucam.) Qui autem putant interrogationem Salvatoris ignorantiam esse, discant ex præfenti loco, quod potuerit scire Jesus cujus imago esset in nummo; sed interrogat, ut ad sermonem eorum competenter respondeat: sequitur enim: *Respondentes dixerunt, Cæsaris.* Non putemus Cæsarem Augustum, sed Tiberium significari. Omnes enim Romani. Reges à primo Cajo Cæsare Cæsares appellati sunt. Ex eorum autem responsione convenienter Dominus quæstionem solvit: sequitur enim: *Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.*

Titus. Quasi dicat: Verbis tentatis, operibus obedite: subiit Cæsaris servitutem, suscepitis quæ ejus sunt: date ergo illi censum, Deo timorem: non enim exigit Deus denarium, sed fidem. *Beda* (cap. 83.) Reddite etiam Deo quæ Dei sunt, decimas scilicet, primitias, oblationes, & victimas. *Theophylactus* (hoc loco.) Et attende quod non dixit, *date, sed reddite,* debitum enim est: tuetur enim te princeps tuus ab hostibus, vitam tuam reddit tranquillam: pro his ergo tenetis ei in censu. Sed & hoc ipsum quod offers, numisma scilicet, ab eo habes. Reddas ergo numisma regium Regi. Deus etiam tibi tradidit intellectum, & rationem: restituit hoc ei, non comparatus bestis, sed in omnibus rationabiliter procedens. *Ambrosius* (Lib. & titul. ut supra.) Tu ergo, si vis non esse obnoxius Cæsari, noli habere quæ mundi sunt. Et bene prius quæ Cæsaris sunt reddenda decernit: neque enim potest quis esse Domini, nisi prius renunnaverit mundo. Quam gravia vincula promittit Deo, & non solvere. Major est contractus fidei quam pecuniæ. *Cirgenes.* (b) Habet autem locus iste aliquid mystici. Duæ enim sunt imagines in homine: una quam accipit à Deo, altera inimici. Sicut enim denarius habet imaginem Imperatorum mundi; sic qui facit opera (2) tenebrarum, portat imaginem ejus cujus habet opera. Dicit ergo: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari;* hoc est, abjicite terrenam imaginem, ut possitis, vobis imaginem cælestem imponentes, reddere quæ Dei sunt Deo, ut scilicet Deum diligamus, &c. quæ, ut Moyses dicit, Deus requirit à nobis. Postulat autem à nobis Deus, non quia necessarium habet ut ei aliquid tribuamus, sed ut postquam ei dederimus, hoc ipsum nobis tribuat in salutem. *Beda* (cap. 83. in fin.) Qui autem credere debuerant, ad tantam sapientiam mirati sunt, quod calliditas eorum insidiandi non invenisset locum: unde sequitur: *Et non potuerunt verbum ejus reprehendere coram plebe, & mirati in responso ejus tacuerunt.* *Theophylactus* (super *Et non potuerunt.*) Hoc enim erat quod præcipue intendebant, increpare eum coram populo; quod obtinere nequeverunt propter sapientissimam ejus responsonem.

(1) *Al.* pro severitate. *Nicolai addit* & quiete, hoc modo pro securitate, & quiete. (2) *Al.* tenebrarum istarum. (3) *Al.* Qui traditionum, & observationum sibi justitiam præferbant. *P. Nicolai* qui traditionum sibi justitiam, &c.

Ex edit. P. Nicol. (a) Et Hieronymus in Matth. (b) Hom. in Luc. 39. (c) Ex Hieron. in Matth.

intra se dicentes: Quia si dixerimus, De celo dicit: Quare ergo ei non credidistis? Bēda (super illud, Illi cogitabant dicentes.) Quasi dicat: Quem constitimini de celo habuisse prophetiam, mihi testimonium perhibuit; & ab illo audistis in qua potestate hæc faciam: sequitur enim: Si autem dixerimus, Ex hominibus, plebs universa lapidabit nos; certi sunt enim Joannem Prophetam esse. Viderunt ergo, quomodolibet respondissent, in laqueum se casuros, timentes lapidationem, sed magis veritatis confessionem: unde sequitur: Et responderunt se nescire unde esset. Quia ergo nolunt fateri hoc quod sciunt, repulsi sunt ut eis Dominus non diceret quod sciebat: unde sequitur: Et ait illis Jesus: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio. Ob duas enim causas maxime scientia veritatis est occultanda quærentibus; cum scilicet is qui quærit minus capax est ad intelligendum ea quæ quærit, aut odio, vel contemptu veritatis indignus est cui debeat aperiri quod quærit.

(b) *Eusebius.* (a) Congregatis in unum principibus populi Judæorum in ipso templo, ea quæ contra ipsum facturi erant, & superventuram eis exterminium figurate (1) per parabolam protulit: dicitur enim: *Cæpit autem dicere ad plebem parabolam hæc. Homo plantavit vineam.* Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 70.) Tacuit Matthæus brevitas causa, quod Lucas non tacet, parabolam istam non ad solos principes dictam, qui de potestate interrogaverunt, sed (2) etiam ad plebem. *Ambrosius* (Lib. 9. in Luc. cap. de vinea plantata, in princ.) Plerique autem varie significaciones de vineæ appellatione derivant; sed evidenter Esaias vineam Domini Sabaoth domum Israel esse memorat. Hanc vineam quis alius nisi Deus condidit? *Bēda* (cap. 82. in Luc.) Homo ergo qui plantavit vineam ipse est, qui juxta aliam parabolam conduxit operarios in vineam suam. *Eusebius.* (b) Sed parabola quam Esaias dicit, vineam reprehendit; Salvatoris vero parabola non est contra vineam dicta, sed de cultoribus vineæ, de quibus subditur: *Et locavit eam colonis.* id est senioribus populi, & principibus sacerdotum, & doctoribus, & optimis cunctis. *Theophylactus* (circ. princ. Comment. ad cap. 20. Luc.) Vel quilibet de populo est vinea, idem est etiam cultor: quilibet enim nostrum seipsum colit. Hac igitur vinea commissa cultoribus, abiit, id est, dimisit illos progressi suo arbitrio: unde sequitur: *Et ipse peregre fuit multis temporibus.* *Ambrosius* (Lib. 9. cap.

(1) *Al. desit per. Nicolai legit figurate prædicens.* (2) *Al. desideratur etiam.* (3) *Apud P. Nicolajum est præpropæra.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Ibidem. (b) In Catena Græc. PP. (c) In eadem Catena.

vinea, Quid faciam? Bēda (cap. 82. in Luc.) Quod dominus vineæ dubitative loquitur, non de ignorantia venit: quid enim nesciat Deus Pater? Sed ambigere dicitur, ut libera voluntas hominis fervetur. *Cyrillus.* (a) Deliberat etiam secum dominus vineæ quid agat, non quasi carens ministris, sed quia (1) pertractato qualibet ingenio salvis humanæ, populo vero nequaquam adjuto, aliud majus adjungit: unde consequenter dicit: *Mittam filium meum dilectum: forsitan cum hunc viderint, verebuntur.* *Theophylactus* (non remote à princ. Comm. in cap. 20. Luc.) Dixit autem hoc, non tamquam ignorans, quod pejus eum essent tractaturi quam Prophetas, sed quia oportebat Filium eius fieri reverendum. Quod si contumaces fuerint occiderent, hoc cumulat eorum crimen. Ne ergo dicerent aliqui divinam præscientiam necessario fuisse inobedientiam causam, ideo sic figurat sermonem. *Ambrosius* (ut supra.) Filium igitur unigenitum sibi missum perfidi Judæi, quasi heredem removere cupientes, occiderunt crucifigendo, & ejecerunt negando: unde sequitur: *Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se dicentes: Hic est heres: occidamus eum, ut nostra fiat hereditas.* Heres Christus est, idemque testator: heres, quia morti propria supervivit, & testamentorum quæ ipse contrulit, tamquam hereditaria in nostris profectibus emolumenta consequitur. *Bēda* (cap. 82. super *Hic est heres.*) Manifestissime autem Dominus probat, Judæorum principes non per ignorantiam, sed per invidiam crucifixisse Filium Dei. Intellexerunt enim hunc esse cui dictum est Psalm. 2. „Dabo tibi gentes hereditatem tuam:“ sequitur enim: *Et electum extra vineam occiderunt:* quia, Jesus, „ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est:“ Hebr. 13. *Theophylactus* (ubi supra.) Sed quia superius populum, non Hierusalem, loco vineæ sumpimus, forsitan magis proprie dici potest, quod occidit quidem eum populus extra vineam; id est, extra populi manus passus est Dominus, quia scilicet populus ei non propriis manibus necem intulit, sed tradens hunc Pilato, & Gentibus. Quidam autem per vineam Scripturam intellexerunt, cui non credentes, Dominum necaverunt: unde extra vineam, id est extra Scripturam, dicitur Dominus passus. *Bēda* (cap. 82. in Luc.) Sive ejectus extra vineam, & occisus est, quia prius est ab infidelium corde repulsus, ac deinde cruci adductus est. *Chrysostomus.* (b) Dispensationis autem, non

negligentiæ est post Prophetas Christum venisse: non enim Deus omnia repente profectur, sed descendit propter sui pietatem: quia si post servos venientem solum contempserint, multo magis nec antea eum audirent: qui enim non audiebant minora præcepta, quomodo audivissent majora? *Ambrosius* (Lib. & tit. ubi supra.) Pulchre autem interrogat, ut sua se ipsi damnet sententia: sequitur enim: *Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Bassilius.* (c) Hoc autem fit, quasi his qui damnantur nihil habentibus opponere evidentia juris. Proprium autem est divinæ miserationis non infligere pœnas silentio, sed prædicare minis, revocando eos ad poenitentiam: unde & hic sequitur: *Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis.* *Ambrosius* (ubi supra.) Venurum dominum dicit vineæ, quod in f. lo addit etiam paterna majestas; vel quod ultimis temporibus præsentior humanis aspiret affectibus. *Cyrillus.* (d) Exclusi sunt igitur Judæorum primates, quasi dominicæ voluntati repugnantes, & sterilem reddentes vineam sibi commissam; est autem datus cultus vineæ, sacerdotibus novi testamenti. Cum autem virtutem anigmatis senserunt, recusant illud pati: unde sequitur: *Quo audito, dixerunt illi, Absit.* Nec tamen (2) evaserunt ob sui pertinaciam, & inobedientiam erga fidem Christi. *Theophylactus* (hoc loco.) Aliter autem videtur Matthæus cap. 21. dicere, Dominum scilicet quævisse, „Quid faciet illis cultoribus domus vineæ?“ Judæos vero respondisse, „Malos male perdet.“ Non est autem repugnantia, nam utrumque factum est: primo enim ipsi promulgaverunt illam sententiam; postea sentientes quo tendebat parabola, dixerunt, *Absit*; ut Lucas hic narrat. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 70.) Vel aliter. In illa de qua loquimur turba erant qui dolose Dominum interrogaverant, in qua potestate faceret: erant etiam qui non dolose, sed fideliter acclamaverunt: „Benedictus qui venit in nomine Domini,“ mini: „Marc. 11. ac per hoc erant qui dicerent: *Perdet illos, & vineam suam dabit aliis,* quæ vox recte etiam ipsius Domini fuisse intelligitur, sive propter veritatem, sive propter membrorum ejus cum suo capite unitatem: Erant etiam qui talia respondentibus dicerent, *Absit*: quia intelligebant in seipso hanc parabolam dictam: sequitur enim: *Ille autem aspiciens eos ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est: Lapidem quem reproboverunt edificantes, hic factus est in caput anguli?* *Bēda* (cap. 82. super

B 4 L 2

(1) *Idem legit perentato.* (2) *Superaddit Nicolajus meliores in hunc modum evaserunt meliores.* *Ex edit. P. Nicol. (a) Ibidem. (b) Nec à Corderio notatur in Catena Græc. PP. nec alib. occurrit. (c) In Esaiâ 5. cap. (d) In Catena Græc. PP.*

à populo; altera sadducæorum, qui interpretantur iusti, vendicantes sibi quod non erant. Illis ergo abeuntibus, hi ad tentandum accedunt: unde dicitur: *Accesserunt autem quidam sadducæorum, qui negant esse resurrectionem. Origenes.* (a) Sadducæorum hæresis non solum resurrectionem mortuorum negat, sed etiam putat animam interire cum corpore. Hi ergo verbis Salvatoris infidiantes, eo tempore quæstionem proposuerunt quo eum viderunt de resurrectione docere discipulos: unde sequitur: *Et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, scripsit nobis Moyses, si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, & hic sine filiis fuerit, ut accipiat eam frater ejus in uxorem, & suscipiet semen fratri suo. Ambrosius.* (Lib. 9. cap. ult.) Secundum legis litteram, nubere cogitur etiam invita, ut defuncti semen exciter frater; spiritus autem magister est castitatis. *Theophylactus* (super *Accesserunt quidam sadducæorum.*) Sadducæi autem fragile fundamentum substituunt, non credebant resurrectionis sermonem. Opinantes enim carnalem esse futuram vitam, in resurrectione merito fallerentur; & ideo tanquam impossibile calumniantes dogma resurrectionis, fingunt hanc narrationem, dicentes: *Septem ergo fratres erant, & primus accepit uxorem, & mortuus est sine filiis; & sequens accepit illam, & mortuus est sine filio; & tertius accepit illam; & similiter omnes septem, & non reliquerunt semen, & mortui sunt. Novissime autem omnium mortua est & mulier. Beda* (b) (cap. 84. à medio.) Hanc fabulam confingunt, quæ deliramenti arguat eos qui resurrectionem asserunt mortuorum. Turpitudinem ergo fabulæ opponunt, ut resurrectionis denegent veritatem: unde subditur: *In resurrectione ergo cuius eorum erit uxor? Si quidem septem habuerunt eam uxorem. Ambrosius* (ubi supra.) Mystice hæc mulier synagoga est, quæ septem viros habuit, sicut dicitur Samaritanae Joann. 4. „Quinque viros habuisti:“ quia Samaritana tantum quinque libros Moysi, synagoga septem sequitur principaliter, & de nullo propter perfidiam suam hereditarie (1) posteritatis semen accepit; & ideo partem cum viris suis in resurrectione habere non potuit, quia spiritale præceptum secundum sensum carnis invertit: non enim frater carnalis aliquis denuntiatus est, qui semen fratris fuscitaret defuncti, (2) sed ille qui de mortuo populo Judæorum, sapientiam sibi divini cultus asciceret in uxorem, atque ex

(1) Al. potestatis. (2) Al. sed ille de mortuo, &c. Nicolai autem sed ille frater, &c. (3) Al. junctim.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ut supra. (b) Ex Hieronymo, ut jam supra. (c) In Cat. Græc. PP.

ea semen in Apostolis fuscitaret; qui quasi defunctorum reliquæ Judæorum, infirmes adhuc in synagoga verò derelicti, secundum electionem gratiæ reservari novi seminis admixtione meruerunt. *Beda* (cap. 84. inter princip. & med.) Sive septem hi fratres reprobis congruunt, qui per totam hujus sæculi vitam, quæ septem diebus Dei vivitur, à bonis operibus steriles existunt; quibus (3) vitium morte præceptis, ad ultimum & ipsa mundana conversatio quasi uxor infecunda transibit. *Theophylactus.* Dominus autem ostendens in resurrectione non esse futuram conversationem carnalem, eorum dogma evulsit simul cum fragili fundamento: unde sequitur: *Et ait illis Jesus: Filii hujus sæculi nubunt, & traduntur ad nuptias. Augustinus de Quæst. Evang.* (Lib. 2. quæst. 49.) Quia connubia propter filios, filii propter successiorem, successio propter mortem. Ubi ergo mors non est, neque connubia: unde sequitur: *Illi vero qui digni habentur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores: neque enim ultra mori poterunt. Beda* (cap. 84.) Quod non ita intelligendum est quasi soli digni, vel resurrecturi, vel sine nuptiis futuri sint; sed omnes etiam peccatores resurrecturi, & absque nuptiis sunt in sæculo illo mansuri. Dominus autem ut ad resurrectionis gloriam inquirendam animos incitaret, de electis tantum voluit facere sermonem. *Augustinus de Quæst. Evang.* (Lib. 2. quæst. 49.) Sicut autem nunc sermo noster decedentibus, & succedentibus syllabis peragitur, atque perficitur; ita & ipsi homines, quorum sermo est, decedendo, & succedendo peragunt, atque perficiunt ordinem hujus sæculi, qui temporali rerum pulchritudine contextitur. In illa autem vita, quoniam Verbum Dei, quo fruemur, nulla defectione, atque successione syllabarum compleitur, sed omnia quæ habet, semper manendo, simul habet; ita participes ejus, quibus ipsum solum erit vita, neque moriendo decedent, neque nascendo succedent; sicut nunc est in Angelis: unde sequitur: *Æquales enim Angelis sunt. Cyrillus.* (c) Sicut enim multitudo Angelorum plurima quidem est, non autem propagata per generationem, sed ex creatione consistens, ita & his qui resurgunt non est opus ulterius nuptiis: unde sequitur: *Et filii Dei sunt cum sint filii resurrectionis. Theophylactus* (super *Filii sunt Dei.*) Quasi dicitur: Quia Deus est qui operatur in resurrectione, merito dicuntur Dei filii qui per resur-

urrectionem regenerantur: non enim aliquid carnale in resurgenti generatione conspicitur, non coitus, non matrix, non partus. *Beda* (cap. 84. in Luc.) Vel *æquales Angelis, & filii sunt Dei*: quia gloria resurrectionis innovati, sine ullo mortis metu, sine ulla labe corruptionis, sine ullo terreni status actu, perpetua Dei visione (1) fruuntur. *Origenes* (a) Sed quia Dominus in Matthæo cap. 22. dicit quod hic præmittitur, „Erratis nescientes“ Scripturas; „(2) propone Scripturam, ubi scriptum sit: „Neque nubent, neque nubentur.“ Quam enim ego æstimo, neque in veteri, neque in novo testamento quicquam tale reperitur. Sed omnis eorum error de Scripturæ lectione, quam non intelligunt, subrepsit: dicitur enim in Esaiâ cap. 65. „Electi mei“ „nubent:“ & putant hæc, & similia futura esse in resurrectione. Paulus autem omnes has benedictiones spiritaliter interpretans, & sciens non esse carnales, ad Ephesos cap. 1. dicit: „Benedixisti nos in omni benedictione spiritali.“ *Theophylactus* (super *Quia vero resurgunt mortui, & Moyses ostendit secus rubrum, sicut dicit Dominus Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Jacob*; quasi dicit: (3) Si semel redierant in nihilum Patriarchæ, ne viverent apud Deum, in spe resurrectionis non dixisset: Ego sum, sed fueram: consuevit enim de rebus corruptis, & præteritis dicere: Eram dominus illius rei. Nunc vero quoniam dixit: Ego sum, ostendit quod vivens est Deus, & Dominus; & hoc est quod subditur: *Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei*: quamvis enim exanimis sunt, vivunt tamen (4) apud Deum in spe resurgendi. *Beda* (cap. 84.) Vel hoc dicit, ut cum probaverit animas permanere post mortem, quæ sadducæi negabant, consequens introduceretur, & corporum resurrectione, quæ cum animabus bona malave gesserunt. Est autem vera vita quæ iusti Deo vivunt, etiam quando corpore moriuntur. Ad comprobandam autem resurrectionis veritatem, multo manifestioribus exemplis ex Prophetis uti valuit; sed sadducæi quinque tantum libros Moysi recipiebant, Prophetarum vaticinia respuentes. *Chrysostomus.* Sicut autem sancti communem orbis Dominum sibi appropriant, non derogant. *S. Thom. Opus. Tom. IX.*

(1) Al. fruuntur. (2) Al. propono. P. Nicolai legit propono quæstionem ubi, &c. (3) Al. omittitur Si. (4) Al. apud eum. (5) Legit Nicolai sed modeste: nam interrogat illos, & in perplexitatem inducens permittit eos ratiocinari quid sit consequens: unde dicitur, &c.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ubi supra, &c. (b) Ubi supra, &c. (c) Ubi supra, &c. (d) Ubi supra, &c. (e) Ubi supra, &c.

res ejus dominio, sed proprium affectum patiuntur, secundum morem amantium, qui non patiuntur cum multis diligere, sed volunt præcipuam, & specialem quamdam dilectionem exprimere; sic & Deus specialiter se hominum Deum dicebat, non coarctando suam dominium, sed ampliando. Non enim sic multitudo subditorum, sicut virtus famulantium pandit ejus dominium: unde non sic gaudet dicit Deus cæli, & terræ, sicut cum dicitur: *Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob.* Et apud mortales quidem à dominis denominantur famuli: dicimus enim, Villicus talis Ducis; & contrario autem Deus dicitur Abraham. *Theophylactus* (super *Respondentes quidam scribarum.*) Confutatis autem sadducæis, favent Jesu scribæ tanquam sadducæorum oppositi: unde sequitur: *Respondentes autem quidam scribarum dixerunt: Magister, bene dixisti. Beda* (cap. 84.) Et quia in sermonibus confutati sunt, ultra non interrogant: unde sequitur: *Et amplius non audebant eum quidquam interrogare: sed comprehensum Romanæ tradunt potestati: ex quo intelligimus venena invidiæ posse quidem superari, sed difficile conquiescere.*

(e) *Theophylactus* (hoc loco.) Quamvis Dominus ad passionem erat irurus in brevi, prædicat propriam deitatem; nec hoc tamen incaute, aut arroganter; (5) sed modeste quærit: unde dicitur: *Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum filium David esse? Ambrosius* (Lib. 10. cap. 1. in Lucam.) Non reprehenduntur hoc loco, quia David filium confitentur, quia cæcus ille, David filium confitendo meruit sanitatem; & pueri dicentes, Matth. 21. „Hosanna filio David“ præcellæ prædicationis gloriam Deo deferebant; sed reprehenduntur, quia non credunt Filium Dei, unde subditur: *Et ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo. Et Pater Dominus, & Filius Dominus; sed non duo Domini, sed unus est Dominus: quia Pater in Filio, & Filius in Patre: ipse ad dexteram Patris sedet, quia Patri confors, nullus secundus est: sequitur enim: Sede à dextris meis. Nec præfertur qui ad dexteram sedet, nec injuriam patitur qui admittitur: gradus non quæritur dignitatis ubi plenitudo est divinitatis. Augustinus de Symbolo* (Lib. 2. cap. 7.) Sessione autem ita non accipiamus humanis membris positum, tanquam Pater sedeat in sinistra,

nistra, & Filius sedeat ad dexteram; (1) sed ipsam dexteram intelligentiam potestatem quam accepit ille homo susceptus à Deo, ut veniat iudicaturus qui primo venerat iudicandus. *Cy- rillus*. Vel quod sedeat ad dexteram Patris, su- pernam ejus gloriam probat: nam eorum est thronus aequalis, & majestas. Sessio vero in Deo significat regnum, & omnium potestatem. Sedet ergo à dextris Dei Patris, quia Verbum ex paterna substantia prodiens, factum caro, divinam non exiit dignitatem. *Theophylactus* (hoc loco.) Manifestat ergo quod adversarius Pa- tris non est, sed secum concordat; cum Pater repugnat adversarius eius: sequitur enim: *Do- nec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. 1.) Ergo & Deum Christum, & hominem esse credamus; cui à Patre subjiciuntur inimici, non per in- firmitatem potestatis suæ, sed per unitatem na- turæ, quia in altero alter operatur: nam & Filius subjicit inimicos Patri, quia Patrem clarificat super terram. *Theophylactus* (hoc in loco.) Quærit ergo ipse, & mox dubitatione finit illos colligere quid sequatur: unde sub- dit: *David ergo Dominum illum vocat: & quo- modo filius ejus est? Chrysostomus*: David, quidem pater Christi, & servus; hoc quidem secundum carnem, illud secundum spiritum. *Cyillus*. Et nos ergo novis phariseis, qui nec verum Dei filium, neque Deum esse fatentur nam ex sacra Virgi- ne, sed dividunt unum Filium in duos, ta- lem (2) objicimus questionem: Quo pacto filius David dominus ejus est; & non humano do- minio, sed divino?

(E) *Chrysostomus*. Nihil autem est fortius quam ex Prophetis disputare: hoc enim est & ipsi rebus validius: nam Christo faciente mi- racula contradicebant multoties; cum vero al- legavit prophetiam, tacuerunt, quia non ha- bebant quid dicerent. Eis autem tacentibus, contra eos invehitur: unde dicitur: *Audiente autem omni populo dixit discipulis suis. Theophy- lactus* (super *Carvete à sermone phariseorum*.) Quia enim eos orbis doctores mittebat, meri- to monet non esse eis imitandam phariseorum ambitionem: unde sequitur: *Attendite à scri-*

bis, qui volunt ambulare in stolis. Beda (cap. 85.) Id est, cultioribus vestimentis induti ad publicum procedere; in quo inter cetera dives peccasse describitur. *Cyillus*. Passiones autem erant scribarum, amor gloriæ inanis, & luci. Ut igitur tam pessima crimina evitarent disci- puli, commonet eos, subdens: *Et amant sa- lutationes in foro. Theophylactus* (par. à fin. Com- ment.) Quod est (3) blandientium, & venan- tium opinionem famæ: vel agunt hoc causâ congregandæ pecuniæ: sequitur enim: *Et pri- mas cathedras in synagogis, & primos discubitus in convivio. Beda* (cap. 85. in Luc.) Non pri- mos sedere, vel discumbere verat eos quibus hoc officii ordine competit; sed eos qui hoc in- debite amant, docet esse cavendos; animum, non gradum redarguens; quamvis & hoc culpa non careat, si iidem in foro litibus velint in- teresse qui in synagoga magistri desiderant ap- pellari. Duplici autem ratione à vanæ gloriæ cupiditate abstemur, ne vel eorum si- mulatione ducamur, æstimantes bona esse quæ faciunt, vel æmulatione inflammemur, frustra gaudentes in bonis laudari quæ simulant. Non solum autem laudes ab hominibus, sed & pecunias quærunt: sequitur enim: *Qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem. Justos enim, & magni meriti apud Deum se simulant, ab infirmis, & peccatorum suorum conscientia turbatis, quasi patroni pro eis in judicio futuri, pecunias accipere non dubitant. Chrysostomus*. (a) Ingratitantes etiam se vidua- rum bonis, pauperatatem aterunt, non quali- tercumque comedentes, sed devorantes, & ad pravitatem oratione utentes; quod graviore poena facit eos obnoxios: unde sequitur: *Hi accipient majorem damnationem. Theophyla- tus* (circ. fin. Com.) Quia non solum mala faciunt, sed orationes prætendunt, & virtutem faciunt pravitate excusationem. Viduas etiam depauperant, quarum oportebat misereri, dum ob sui præsentiam eas cogunt exponere. *Beda* (cap. 85.) Vel quia laudes ab hominibus, & pecunias, quærunt, majori damnatione plectun- tur.

CA-

(1) *Al. omittitur sed ipsam dexteram.* (2) *Al. objicemus.* (3) *Al. à blandientibus venantium.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP.

CAPUT XXI.

(a) **R**espiciens autem vidit eos qui mittebant munera in gazophylacium divites. Vidit autem & quendam viduam pauperulam mittentem ara minuta duos; & dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit. Nam omnes hi ex abundantibus sibi miserunt in munera Dei; hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit.

(b) Et quibusdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis, & donis exornatum esset, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruat. Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quan- do hæc erunt, & quod signum cum fieri incipient? Qui dixit: Videre ne seducami- ni. Multi enim venient in nomine meo dicentes: Quia ego sum; & tempus appropin- quabit. Nolite ergo ire post illos.

(c) Cum autem audieritis prælia, & seditiones, nolite terri: oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & regnum adversus regnum, & terræ motus magni erunt per loca, & pestilentia, & fa- mes, terroresque de celo, & signa magna erunt.

(d) Sed ante hæc omnia, injicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas, & custodias, trahentes ad Reges, & præfides propter nomen meum. Continger autem vobis in testimonium. Postite ergo in cordibus vestris non præmedi- tari quemadmodum respondeatis: ego enim dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes adversarii vestri. Tradimini autem à paren- tibus, & fratribus, & cognatis, & amicis; & morte afficient ex vobis: & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum; & capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra possidebitis animas vestras.

(e) Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia ap- propinquavit desolatio ejus. Tunc qui in Judea sunt, fugiant in montes, & qui in medio ejus sunt, discedant, & qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus: erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic. Et cadent in ore gladii, & captivi ducentur in omnes Gentes. Et Hierusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum.

(f) Et erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium præ consulatione sonitus maris, & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ supervenient universo orbi. Nam virtutes calorum movebuntur; & tunc videbunt Filium hominis venientem in nube, cum potestate magna, & majes- tate.

(g) His autem fieri incipientibus, respicite, & levate capita vestra, quoniam ap- propinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem. Videte ficulneam, & omnes arbores: cum producant jam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas; ita & vos cum videritis hæc fieri, scitote quia prope est regnum Dei. Amen dico vobis, quoniam non præteribit generatio hæc donec omnia fiant: Cælum & terra transibunt; verba autem mea non transibunt.

(h) Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis hujus vitæ, & superveniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaque om- ni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante Filium hominis.

(i) Erat autem diebus docens in templo, noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti. Et omnis populus manebat ad eum in templo audire eum.

(a) **G**lossa. (a) Postquam Dominus re- duxit elemosynam, unde dicitur: *Respiciens autem vidit eos qui mittebant munera sua in domus viduarum devorabant, commendat vi-*

Quia

EX EDIT. P. NICOL. (a) Pro his quæ non occurrunt, sic tantum habet Glossa. Qui appetores primatus, & vanæ gloriæ cavendos esse monerat, etiam dona ferentes in domum Domini, certo exa- mine discernit, ut retribuatur singulis secundum intentionem cordis.